

Irma Bajrami, PhD¹

UDC: 347.96/.99:340.114(497.7)
347.96/.99:340.114]:341.231.14(4)(094.2)

ASPEKTE DOGMATIKE DHE JURIDIKE PËR NOTERINË

ДОГМАТСКИ И ПРАВНИ АСПЕКТИ НА НОТАРСТВО

DOGMATIC AND LEGAL SPECIES FOR NOTARY

Abstract

The past serves both the present and the future. History provides us with the context of old legal institutions and gives us the perspective we need to understand why new institutions exist. Although notaries have their roots in Roman law, the ideas about them date back to the first civilizations. In this regard, it is worth mentioning the scribes who are persons to whom the then ruler entrusted the drafting, registration and preservation of various legal issues, especially treaties and wills. In the Middle Ages it is worth mentioning the introduction of the first school of Bologna. The teaching of law in Bologna developed from the teaching of rhetoric as part of the trivium, and at the same time with the gradual discovery and exploitation of the Corpus Iuris Civilis, especially the Digest. The well-known founder of the legal sciences is lawyer Irneirus from the Bologna School of Vocabulary. Later, the presentation of the International Union of Latin Notaries UINL and the Madrid Declaration, which today play a very important role in the basic principles of the Latin notary institution in Europe.

Keywords: *scribes, Latin notaries, International Union of Latin Notaries and the Madrid Declaration.*

¹ Ass.Prof.Dr.sc. Irma Bajrami, University of Tetova. Email: irma.bajrami@unite.edu.mk

Qysh në qytetërimet e para, skribët janë persona të cilëve sundimtari i atëhershëm, u ka besuar hartimin, regjistrimin dhe rruajtjen e çështjeve të ndryshme juridike veçanërisht të traktateve dhe të testamenteve.² Pllakat prej argjile janë ruajtur në Babiloni dhe Egjiptin e lashtë, papiruset mbi të cilët skribët profesionalë shkruanin kontrata, regjistronin gjykime, formulonin veprime të ndryshme juridike etj., që të kontribuonin në sigurinë dhe kontrollin e trafikut ligjor, duke marrë një masë të caktuar kompensimi për punën e tyre.

Por, megjithëse skribët e këtyre qytetërimeve nuk janë noterë, nuk ka dyshim se ata mund të shënohen si të tyre. paraardhësit. Ideja e noterëve³ u ngjiz në punën e skribëve të parë, por, siç vëren Pondé, do të ishte absurde të konkludohej se kushdo që dinte të shkruante dhe kishte aftësinë për të regjistruar çështjet juridike me kërkesë të palëve të treta, ishte një pararendës i noterëve, vetëm nëpunës të kualifikuar, të cilëve u është besuar autoriteteve publike (shtetet, pushtetarët) për të ndihmuar në përpilimin e dokumenteve ligjore si ekspertë, për të hartuar çështje të tjera juridike inter vivos dhe mortis causa dhe për të kontribuar në një sjellje më të rregullt dhe më të sigurt të transaksionet juridike. Nganjëherë, përveç vënies në pah të karakteristikave të tjera të noterëve, thuhet se paraardhësit fillestarë të noterëve kanë qenë **skribët e zakonshëm - shkruar**.⁴

Qytetërimet mesopotamiane dhe egjiptiane të bazuara në shkrimin (kuneiform, hieroglif), përveç një sërë arritjesh në fusha të ndryshme, lindën kodifikimet e para juridike dhe rekrutuan skribë profesionistë të çështjeve juridike. Meqenëse shkrim-leximi nuk ishte i përhapur, transaksione të ndryshme juridike mes individëve përbëhej nga skribë të trajnuar. Për veprimtarinë e tyre dëshmojnë qindra mijëra dokumente të gjetura. **“Mbi 900.000 pllaka balte janë zbuluar në të gjithë Mesopotaminë, mbi të cilat janë shkruar kontrata, fatura, marrëveshje, gjykime.”**⁵ Veç kësaj, vetëm në Irak ka rreth 5000 tuma që përmbajnë dokumente që ende nuk janë eksploruar.⁶ Një

² Avramović, S., Pravnoistorijski aspekti notarijata, Hiber, D. (red.), Javnobeležničko pravo, Beograd 2006, f.35. dhe 37;

³ Pondé, E. B., Origen e historia del notariado, Buenos Aires, 1967, cituar nga Ortiz, M., Origen y evolución histórica del notariado, f. 1, në dispozicion në www.derechoinforma.net/es_articulos.php, Qasur më 11.02.2013.

⁴ Pillebout, J.-F., Yaigre, J., Droit professionnel notarial, Paris, 2012, f. 17.

⁵ Avramović, S., Pravnoistorijski aspekti notarijata, Hiber, D. (red.), Javnobeležničko pravo, Beograd 2006, f. 35.

⁶ Vuletić, V., Noteri latin: Themelet dhe ndërtimi, Pravni život, nr. 12/2012, f. 63.

nga rastet e para juridike është shembulli i një kontrate për shitjen e mallrave të lidhur në Mesopotami gjatë sundimit të Romës-Sin në prani të dëshmitarëve dhe Liglubistum, djali i Ap, një skrib që vërtetoi kontratën me vulën e një dëshmitar.⁷ pasi ato ishin lehtësisht të arritshme dhe nuk kushton asgjë. Kushtet gjeoklimatike në luginat e Tigrit dhe Eufratit i lejuan palët, pas marrëveshjes, të kapnin pak tokë argjilore, t'i jepnin formë duke e njomur në ujë dhe të bënin një traktat kuneiform ose një dokument tjetër ligjor në një sipërfaqe të tillë me një stilolaps kallamishte.⁸

Skribët egjiptianë fituan rëndësi veçanërisht kur forma e mëparshme gojore e kontratës e ngarkuar me rituale fetare u braktis dhe u vendos forma e shkruar, e cila ishte veçanërisht e ndërlikuar në kontratat e pasurive të paluajtshme.⁹ E drejta egjiptiane e lashtë njihte edhe lloje të ndryshme kontratash (shitje, hua, shkëmbim, qira). Punët mortis causa që ndryshonin orarin e trashëgimisë në rast vdekjeje ishin të zakonshme. Nuk ishte një vullnet, por një formë specifike e shprehjes së vullnetit të fundit të të ashtuquajturit *imit-per*, i cili si rregull konsistonte në renditjen e pronës totale të një personi me treguesin se një send pas vdekjes i përket një personi të caktuar.¹⁰ Në Perandorinë e Re (nga 1573 p.e.s. deri në 712 p.e.s.) skribët mund të shkruanin dhe vërtetonin dokumente që merrnin karakter publik nëse mbaheshin dhe vuloseshin në kryeqytetin Tebë.¹¹ Skribët egjiptianë vlerësoheshin edhe sepse duhej të dinin gjuhën e folur dhe atë arkaike të hieroglifëve, gjë që nuk ishte e lehtë për t'u mësuar.¹² Skribët në përgjithësi garantonin saktësinë e faktet edhe pse kërkoheshin disa njohuri juridike.¹³

Në mbështetje të besimit se pararendësit e noterëve janë skribë nga qytetërimet më të hershme, literatura përmend një statujë të një skribi egjiptian rreth katër mijëvjeçarë, e cila ruhet si një ekspozitë me vlerë në një nga muzetë e Luvrit.¹⁴ Kjo statujë e ulur shkruesi (sesh) nga

⁷ Karçiq, F., Tekste juridike, Sarajevë, 2004, f. 11.

⁸ Stanojević, O., Egjipt - Qytetërimi dhe Ligji, Analet e Fakultetit Juridik në Beograd, nr. 1-2/2003, f. 159.

⁹ Formulimet që më ke dhënë dhe zemra ime është mirënjohëse ndaj teje i takonte shpesh në kontrata dhe në fund, respekti ndaj Faraonit u shpreh me fjalët: Lavdi atij, Forcës, Shëndetit. Stanojević, O., op.cit., P. 169.

¹⁰ Avramović, S., Stanimirović, V., op.cit., P. 88.

¹¹ Stanojević, O., op.cit., P. 161.

¹² Malavet, P. A., op.cit., P. 405, fn. 55.

¹³ Malavet, P. A., op.cit., P. 405, fn. 55.

¹⁴ Avramović, S., vep. cit., f. 37.

Saqqara e bind vëzhguesin për kuptimin dhe vertikalin historik të kësaj profesione. ¹⁵ Është një kujtesë e përsosur vizuale se pararendësit e noterëve e kanë origjinën shumë përpara Perandorisë Romake. ¹⁶

Vazhdimësia e idesë së noterëve me skribët e vjetër dëshmohet nga ligji hebre, i cili njihje edhe skribët e besuar nga shteti. Ky lloj noteri quhej një shkrimtar, i cili përveç punës sekretare me sundimtarin e popullit, kishte “urdhër për marrjen dhe shtypjen e dokumenteve të vendbanimit, të cilat duhej të stoliseshin me një vulë publike”. ¹⁷ Në këtë drejtim duhet t’i referuar veprës së Vladimir Pappafava kushtuar historisë së noterëve, ¹⁸ ku thekson se në Dhiaten e Vjetër ka tre shembuj se si skribët konstatuan dhe ruajtën traktatet. ¹⁹ Këta shkrimtarë hebrej shkruanin kontratat me shpejtësi të madhe ²⁰ në dy kopje: njëra u vulos dhe ruhej sipas nevojës, dhe tjetra do t’i dorëzohej një pale të tretë para dëshmitarëve në mënyrë që të ishte në dispozicion të të gjithëve. ²¹ Në fakt, disa nga këta skribë dallonin në të drejtën e lashtë çifute (scribae): mbretërore, juridike, kombëtare dhe shtetërore. ²² Mbreti konfirmonte vendimet e pushtetarëve, shteti kryente detyrat sekretare të kurorës, juridiku interpretonte rregulloret, ndërsa populli (popullore) skribët përbënin çështjet juridike më të zakonshme si kontratat e martesës, shitjet dhe qiratë. ²³

¹⁵ Kjo kryevepër e skulpturës egjiptiane dëshmon për forcën intelektuale dhe hierarkinë shoqërore të skribëve të Egjiptit të Lashtë. Me kokën ngritur dhe këmbët të kryqëzuara, me papirus në prehër, ai është gati të bëjë një procesverbal të kontratës ose testamentit, punën e kryer, urdhrin e faraonit për ushtarët, çmimet dhe shpenzimet, taksat që mblidhte, çështjet administrative dhe ekonomike.

¹⁶ Valera, M. G., Teknologjia e re dhe ekonomia globale kërkojnë që noterët amerikanë të përgatiten më mirë për të ardhmen: përmirësimi i sistemit aktual të ligjit të zakonshëm mund të nënkuptojë krijimin e një klase të re profesionistësh kibernetikë, *The John Marshall Law Review*, nr. 32/1999, f. 935

¹⁷ Pappafava, V., *O bilježničkoj ustanovi - povjesne crtica*, Innsbruck, 1882, f. 3 dhe 4, referenca fn. 1, i skanuar i disponueshëm në <https://archive.org/details/oblenikojusta00pappgoog>, qasur më 31.01.2013.

¹⁸ Pappafava, V., *Notice historique sur le notariat depuis les temps plus reculés jusqu'a nos jours*, *Revue catholique des Institutions et du Droit*, 1884.

¹⁹ Shembulli kryesor i ofruar nga Zanafilla Kapitulli, 22; *Deuxième exemple tiré du livre de Ruth*, Kapitulli IV.; *Troisième exemple tiré du livre de Jérémie*, Kapitulli XXXII, 6. 13

²⁰ Sylvestre, G., op.cit., P. 184.

²¹ Pappafava, V., *Për institucionin noterial - skica historike*, f. 4.

²² Malavet, P. A., op. cit., f. 406.

²³ Malavet, P. A., op.cit., P. 407 dhe referencë për veprën e Eduardo Bautista Pondé, *Origen e historia del notariado*, Buenos Aires, 1967, f. 21 dhe 22.

Edhe Greqia e lashtë trashëgoi idenë e noterëve dhe kishte persona me besim publik të cilët hartonin çështje juridike dhe dokumente të tjera ligjore. Mbi bazën e arritjeve filozofike dhe shkencore ku përmenden noterët me emrin astinom që u emëruan si nëpunësit e posaçëm civil-për vullnetin e fundit mund të ishte hartuar pa pjesëmarrjen e tij. Në këtë drejtim, shpesh i referohen Aristotelit i cili në shekullin e IV para Krishtit në veprën e tij të famshme “Politika” rendit disa lloje të këtyre zyrtarëve që kryenin detyra të ngjashme me veprimtaritë e mëvonshme noteriale.²⁴ Sipas Aristotelit, ato përbëjnë një shërbim autoriteti përpara të cilit firmosin privatët, kontratat dhe gjykimet, merrnin padi dhe nxirrnin në gjykatë.²⁵ Nëpunësit publikë që hartonin kontratat në Greqi ishin singrafë dhe apografistë, por kishte edhe zyrtarë të njohur që shënoheshin si pararendës të noterëve. Këta nëpunës publikë ishin mnemonikë dhe kishte disa lloje: Mnemon, Promnemon, Symptomnemon dhe Hteromnemon.²⁶

Ne literature juridike ne lidhje me rrënjët e noterisë si institucion juridik ekzistojnë dy rezerva: 1. Ideja e noterëve si skribe profesionale, u realizua në qytetërimet e mëparshme; 2. Dokumentet e hartuara nga noterët në të drejtën romake nuk kishin besim publik (*fides publica*).²⁷

E drejta romake mund të shënohet nga djepi i nocionit noter dhe rritja e vlerës provuese që ata përpiluan, por për noterët e sotëm mund të thuhet vetëm në mesjetë. Kështu, këshilltari jurist romak (*iurisconsultus*) u jepte këshilla, ndër të tjera, avokatëve, gjyqtarëve, noterëve, magistratëve dhe tabeliones.²⁸ Kërkimi për këtë ka krijuar një profesion të ri - *tabellio*, i cili konsiderohet si paraardhës i largët i noterit të sotëm.²⁹

Gjatë evolucionit historiko-juridik të Perandorisë Romake u takuan disa lloje skribësh dhe noterësh, ndër të cilët më kryesorët janë:

²⁴ Sylvestre, G., op.cit., P. 184; Malavet, P. A., op.cit., P. 407, Avramović, S., vep.cit., P. 39.

²⁵ “Këta zyrtarë quhen hieromnemonikë (arkivistë), epistat (noterë), mnemonikë (skribë) dhe emra të tjerë të ngjashëm.” Aristoteli, *Politika*, vëll. VI, Kapitulli V (1321b), *Kultura*, Beograd, 1970, f. 215.

²⁶ Malavet, P. A., op.cit., P. 407, fn. 65 dhe referencë për Enrique Giménez-Arnau, *Derecho noterial*; Krahaso Ortiz, M., op.cit., P. 4.

²⁷ Korać, V., *Noteri në seksion historik*, f. 183.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Cannata flet për “... prototype du notaire moderne”. Cannata, C. A., op.cit., P. 198.

scribas, notarii, tabularii dhe tabelliones.³⁰ Po ashtu nuk lehet pa u përmendur shënimet që kanë të bëjnë me sekretarin e Ciceronit, Tyrone³¹ (notae Tironianae - Shenjat e Tyrones) nga I. Shekulli I para Krishtit i cili, si skllav i talentuar, meritonte të shkonte në shkollë në Greqi me Ciceronin, ku u njoh me stenografinë dhe më pas e pasuroi dhe e përsosi atë.³² Shumë shpejt kjo metodë shkrimi filloi të përdoret jo vetëm nga skribët zyrtarë, por edhe nga politikanët, folës dhe njerëz të tjerë të arsimuar në Romë. Notae Tironianae janë bërë të domosdoshme për monitorimin e punës së gjykatave, Asamblesë Kombëtare, Senatit, institucioneve ushtarake.³³ Kjo aftësi e shkrimit të shpejtë është përdorur veçanërisht për hartimin e kontratave dhe çështjeve të tjera ligjore (përveç testamenteve), shkrimin e ligjeve, dekretet pretoriane dhe të tjera. dokumente zyrtare, ku përveç stenografisë së Tyrone, janë përdorur edhe shkurtesa të veçanta ligjore të bazuara në inicialet e shkronjave (notae iuris). Noterëve u vlerësohet gjithashtu botimi i gazetës së parë në histori (Acta diurna), e cila filloi në Romë në vitin 131. Rritja e numrit të noterëve mundësoi prodhimin e një numri më të madh të gazetave ditore në të cilat ndër të tjera botoheshin ligje dhe akte të tjera shtetërore dhe sipas disave konsiderohen si pararendëse e gazetës zyrtare.³⁴ Me kalimin e kohës noterët u specializuan. në zona të caktuara të cilët edhe sot e kësaj dite I kemi.

Tabelioni (tabeliones) fillimisht nënkuptonte një emër të përgjithshëm për të gjitha llojet e skribëve në të drejtën romake, por që nga shekulli IV ata fituan tipare që i afrojnë me noterët e mëvonshëm, për këtë arsye ata konsiderohen si paraardhësit e noterëve modernë.³⁵ Emri vjen nga fjala latine tabula, që do të thotë dërrasë (dërrasë) që përdoret si bllok shkrimi. Ishte një pllakë druri drejtkëndëshe e veshur me një

³⁰ Malavet, P. A., op.cit., P. 408.

³¹ Megjithatë, ka mendime të tjera për origjinën e shënimeve: disa besojnë se shenjat janë shpikur nga një tabloid i caktuar Marcenaus (shih V. Pappafava, op.cit., F. 5), ndërsa të tjerë ia atribuojnë këtë shpikje poetit Ennius. Shih Upham, W. P., A Brief History of the Art of Stenography, me një sistem të ri të propozuar të dorës së shkurtër fonetike, Salem, Mass, 1877, f. 7, i skanuar i disponueshëm në <https://archive.org/details/briefhistoryofar00uphaiala>, qasur më 12.02.2013.

³² Bujuklić, Ž., Op.cit., P. 422

³³ Kështu, p.sh., në godinën e Senatit (curia), ndonjëherë 40 skribë të vendosur ndiqnin diskutimin e senatorit, kështu që duke krahasuar fjalimet e regjistruara, fitohej teksti zyrtar, i cili depozitohej në arkiva. Bujuklić, Ž., Op.cit., P. 423

³⁴ Avramović, S., op.cit., P. 47.

³⁵ Avramović, S., op.cit., P. 49.

shtresë të hollë dylli (tabulae certae) mbi të cilën shkruhej me majë teksti i një kontrate të lidhur, testamenti ose transaksioni tjetër juridik, përgjatë majë shkruese, jo horizontalisht. Zakonisht shkruhej në dy (triptike) ose tre (triptike) pllaka që përfundimisht lidheshin me tel dhe mund të hapeshin si një libër.³⁶ Ishte e shtypur nga brenda përmbajtja e veprës juridike dhe nga jashtë kishte shenjë në llojin e aktit.³⁷ Dokumentet që ata hartuan konsideroheshin juridikisht të vlefshme dhe të plota edhe para Justinianit. Karakteristikat kryesore të punës së tyre ishin respektimi i formularit ad solemnitatem, përcaktimi i identitetit të palëve dhe sigurimi që përmbajtja aktuale të korrespondojë me përmbajtjen që përmban dokumenti.³⁸ Ata nuk u lejuan të paguanin për shërbime përtej tarifës, të negocionin përfitimet për veten e tyre ose lidhin kontrata të simuluara, dhuratë) në dëm të interesave fiskale të shtetit, nën kërcënimin e konfiskimit të pasurisë ose humbjes së shërbimit.

Tabelat hartuan dokumente mbi dokumentet ligjore sipas një procedure të caktuar formale. Së pari, në prani të palëve, ata bënë një procesverbal të shkurtër të kontratës (**scheda**), dhe pas pëlqimit të palëve, tabela shkruante punën juridike në tërësi (in mundum) me të gjitha elementet dhe modalitetet. Scheda është faza e parë e hartimit të një marrëveshjeje ligjore, një lloj projekt-kontrate që nuk është detyruese deri në përfundimin e kontratës.³⁹ Megjithatë, kjo procedurë e mëparshme kishte një rëndësi të caktuar edhe në rastin e një mosmarrëveshjeje mbi ekzistencën dhe përmbajtjen e dokumentit përfundimtar. vepron nëse ka pasur edhe procesverbal origjinal të projektveprimit juridik. I gjithë ky proces i hartimit të një dokumenti ligjor quhej **absolutio**.⁴⁰ Dokumenti shkruhej në papirus të quajtur **protokoll** (formular për dokumentet zyrtare) i cili jepte vlerë provuese për një dokument të hartuar nga një nëpunës civil i një rëndësie të caktuar - **monument publik**.⁴¹ Për të zvogëluar mundësinë e falsifikimit të dokumenteve tabelare, nuk lejohej të shkruheshin dokumente në papirus që nuk ishin të shënuara, të ashtuquajturat. **protocollum**: në faqen e parë ishte shkruar me shkronja në

³⁶ Bujukliq, Ž., Op. cit., f. 536

³⁷ Pllakat e stampuara mbështilleshin me litar (lineum), dhe skajet e litarit të kaluar nëpër skajet e tavolinave mbylleshin me aq vula sa kishte palë dhe dëshmitarë, gjë që ishte kusht për vlerën provuese të dokumentit. Shih Bujuklić, Ž., Op.cit., P. 537

³⁸ Milotiq, I., op.cit., P. 709.

³⁹ Sylvestre, G., op.cit., P. 186

⁴⁰ Malavet, P. A., op.cit., P. 410.

⁴¹ *Ibidem*.

kënd të drejtë emri i zyrtarit më të lartë të administratës tatimore (**comes sacrarum largeitionum**) dhe data kur u bë akti.⁴²

Me rënien e Perandorisë Romake, evolucioni i noterëve u zhvillua ndryshe në pjesën lindore dhe perëndimore të saj. Me rënien e Perandorisë Romake Perëndimore, pati një ngërç në zbatimin e së drejtës romake, zhdukjen e disa instituteve dhe një farë ndërprerje të vazhdimësisë në zhvillimin e noterëve. Në pjesën lindore të perandorisë ishte ndryshe: Bizanti vazhdoi traditën juridike romake, mbajti tavolina dhe noterë, njohu vlerën e dokumenteve të tyre, rregulloi më tej pozicionin e tyre dhe rekrutoi disa noterë të rinj. Përpiluesit kryesorë të dokumenteve mbetën tabelat, dhe noterët ishin ende vetëm skribët që ndihmonin tabelat. Në atë kohë, tabelat mbetën profesionistë privatë, njohës të mirë të së drejtës romake, të aftë në hartimin e dokumenteve me respekt të rreptë të formës.⁴³ marrin parasysh cilësitë personale dhe profesionale. Krahas tabelave dhe noterëve, e drejta bizantine njihte dy lloje të tjera noterësh: **nomikos (nomike)** dhe **simbolaiographos (shkrimtar i kontratës)**.⁴⁴ **Librat e Eparkut**, një përmbledhje rregullash që rregullojnë ushtrimin e profesioneve të ndryshme, nga fundi i IX dhe fillimi i shekullit të X.⁴⁵

Edhe pse dokumentet noteriale të kësaj periudhe nuk kishin fides publica, ato ofronin një siguri të madhe juridike. Dokumentet e redaktuara saktë në periudhën nga shekulli VII deri në shekullin X ishin prova më e fortë racionale e ekzistencës dhe përmbajtjes së një situatë juridike.⁴⁶ Fakti që ato nuk ishin autentike u zëvendësua disi me autorizim. Theksi vihet në bukurinë e stilit, qartësinë e shprehjes, formulimet e shkurtra dhe të paqarta. Për këtë, krahas retorikës, filloi të zhvillohet në mënyrë të organizuar arti i fjalës së shkruar, **ars dictandi**,

⁴² Kjo është përshkruar nga romani 44. 2. iz 536. godine: "... tabelliones non in alia charta pura scribant documenta nisi in illa quae initio (quod vocatur protocollum) per tempora gloriosissimi comitis sacrarum nostrarum largeitionum habet appellationem chart et facta...". Teksti i romanit gjendet në <http://webu2.upmf-grenoble.fr/DroitRomain/Corpus/Nov44.htm>, aksesuar më 18.02.2013. vjet. Krahaso Trgovçeviq-Prokiq, M., Kompetencat e një Noteri, Beograd, 2007, f. 25.

⁴³ Malavet, P. A., op.cit., P. 412.

⁴⁴ Avramović, S., op.cit., P. 53.

⁴⁵ Libri i eparkut, i shkruar gjatë sundimit të Perandorit Leo VI të Urtë, konsiderohet kodiku i parë noterial në botë, sepse përmban rregulla të detajuara për tabloidet, duke përfshirë Novelat e Justinianit. Avramović, S., op.cit., P. 54 dhe 55.

⁴⁶ "... ky është një akt privat, në formën e një statuti të ridizajnuar, i cili nuk mund të konsiderohet si autentik, nuk është e mundur të konsiderohet si një vendim paraprak në fuqinë e një situatë ligjore." Cannata, C. A., op.cit., P. 200.

veçanërisht në Itali.⁴⁷ Arti i redaktimit të dokumenteve, letrave dhe dokumenteve studiohej në shkollat ku studiohet letërsia, duke përdorur. Termat dhe formulat juridike romake, në gjuhë të mirë latine. Zhvillimi i mëtejshëm i ars dictaminis kontribuoi në ndarjen e ars noterit, **shkencës së stilit të dokumenteve juridike dhe themelimit të Shkollës Juridike të Bolonjës në shekullin XII.**⁴⁸ Mund të thuhet se ars dictandi, ars noter dhe sjellë noterët të bëhen personae publica dhe aktet noteriale **fides publica.**

Ai është i mendimit se Shkolla Juridike e Bolonjës e ka origjinën brenda shkollës juridike noteriale, duke qenë se ars notaria ka përdorur gjithmonë shkencën juridike dhe ka kontribuar në lindjen e jurisprudencës moderne.⁴⁹ Kjo mbështetet nga fakti se Master Irnerius, themeluesi i Shkollës Juridike të Bolonjës dhe autori i Formularium tabelionum, ishte mësues i ars dictandi dhe mësues i ars notaria.⁵⁰

Mësimi i së drejtës në Bolonja u zhvillua nga mësimi i retorikës si pjesë e triviumit, dhe në të njëjtën kohë me zbulimin dhe shfrytëzimin gradual të Corpus Iuris Civilis, veçanërisht të Digest. Themeluesi i njohur i shkencave juridike është avokati Irnerius nga Shkolla e Fjalorit të Bolonjës. Irnerius është themeluesi i Shkollës së Fjalorit në Bolonja, e cila më vonë u lidh me emrat quattuor doctores: Bulgarus, Martinus Gosia, Jacobus de Porta Ravennate dhe Hugo de Porta Ravennate. Irnerije ishte i pari që aplikoi metodat skolastike të interpretimit tekstual të Corpus Iuris Civilis, veçanërisht Digest. Interpretimi i tekstit ishte në formën e shpjegimeve gojore në klasë dhe gloss, të cilat janë komente në formën e shënimeve shpjeguese të shkruara midis rreshtave të vetë tekstit ose në tekstin e tekstit.⁵¹ Duke komentuar tekstet origjinale ligjore, Irnerija dhe pasardhësit e tij ia kaluan njohuritë e tyre avokatëve të rinj që erdhën në Bolonja nga e gjithë Evropa. Me njohuritë dhe aftësitë e fituara, ata ndihmuan në gjetjen e zgjidhjeve ligjore për marrëdhëniet e reja shoqërore të imponuara nga zhvillimi urban, progresi ekonomik dhe rritja e popullsisë.

⁴⁷ Po aty.

⁴⁸ Cannata, C. A., op.cit., P. 201.

⁴⁹ Shih Cannata, C. A., op.cit., P. 201.

⁵⁰ *Ibidem.*

⁵¹ Katz, S. N., (ed.) The Oxford International Encyclopedia of Legal History, Irnerius, Version Online, 2012.

Ishte një periudhë e stabilizimit të kushteve shtetërore dhe politike të shoqërisë evropiane, zhvillimit të jetës shoqërore dhe ekonomike dhe përcaktimit të marrëdhënieve midis qeverisjes shpirtërore dhe laike. Nevojat e jetës së përditshme të të gjitha shtresave shoqërore kërkonin që shërbimet e noterëve të rregullonin marrëdhëniet e ndryshme kontraktuale, hartimin e testamenteve dhe dokumenteve të tjera juridike për të garantuar sigurinë dhe shpejtësinë e veprimeve juridike. Çështjet juridike gjithnjë e më të larmishme kanë imponuar nevojën e formimit dhe edukimit të organizuar të noterëve, formimit të shkollave juridike dhe noteriale, shkrimit të teksteve noteriale, manualeve profesionale dhe formularëve për marrjen e njohurive dhe aftësive praktike të noterëve, besueshmëria e të cilëve ka filluar për t'u konsoliduar me autoritetin e perandorit ose të papës. Nuk mjaftonte më që noteri të dinte të shkruante, por edhe të njihte ligjin.⁵²

Por, pavarësisht nga kronologjia e origjinës së saj, si Shkolla Juridike e Bolonjës, ashtu edhe Shkolla e Noterëve të Bolonjës dhanë një kontribut të rëndësishëm në zhvillimin e noterëve.⁵³ Rilindja e së drejtës romake, veçanërisht përmes leksioneve të profesorëve të shquar, interpretimit të Korpusit. *Iuris Civilis* dhe mes linjave (*interlinearis*), janë krijuar parakushtet për përmirësimin e metodave profesionale të profesionit të noterit. Kështu, mbi bazën e kodifikimit të Justinianit u shfaqën disa formularë noteriale, manuale që u përdorën në përpilimin e dokumenteve të ndryshme. Përmbajtja e tyre, terminologjia ligjore dhe modelet e dokumenteve individuale u siguronin noterëve një garanci se ata do të hartonin një dokument që plotëson kërkesat formale ligjore në çdo rast.⁵⁴ Banorët e Bolonjës krijuan një dokument noterial të strukturuar saktësisht, me një formë që duhet të ndërmerret, bazuar në deklaramimet e palëve të dhëna para noterit, përshkrimin e fakteve, leximin e aktit, nënshkrimin, shfajësimin ose dorëzimin e dokumentit palëve.⁵⁵

Përveç **Formularium tabelionum** të parë që i atribuohet Irner-it,⁵⁶ disa profesorë të tjerë të shquar të shkollave noteriale lëshuan formularët e tyre që përmbanin udhëzime për hartimin e dokumenteve

⁵² Grbavac, B., Formularët e noterisë mesjetare dhe përpiluesit e tyre, *Noteri publik*, nr. 34/2011, f. 33 dhe 34.

⁵³ Korać, V., op.cit., P. 196.

⁵⁴ Grbavac, B., op.cit., P. 34.

⁵⁵ Malavet, P. A., op.cit., P. 419.

⁵⁶ Besohet se *Formularium tabelionum* është shkruar nga një autor i panjohur në Bolonjë në 1205. Kantorowicz, H., Buckland, W. W., *Studies in the Glossators of the Roman Law: Newly Discovered Writing of the 12th Century*, Cambridge, 1938, f. 36.

dhe shembuj të kontratave të ndryshme dhe transaksioneve të tjera ligjore. Kështu, Rainerije nga Perugia, themeluesi i shkollës së parë noteriale, duke përdorur Formularium tabelionum përpiloi formularin **Ars notariae** (ndërmjet viteve 1214-1216) në të cilin, ndër të tjera, diskuton institutet e shërbimit noterial dhe çështje juridike për dokumente të caktuara.⁵⁷

Unioni Ndërkombëtar i noterisë Latine UINL - organizata që grupon noterët latinë, përcakton notario latina përgjithësisht si "një profesionist ligjor i caktuar posaçërisht për të vërtetuar aktet dhe kontratat që personat ti kryejnë, për të hartuar dokumentet që t'i zyrtarizojnë dhe për të dhënë këshilla ligjore për ata që kërkojnë shërbime. Në të kundërt, disa studiues i referohen klasifikimit të noterit anglosakson. Krahasuesit evropianë tregojnë se një noter, në Shtetet e Bashkuara dhe Angli për shembull, nuk është në të vërtetë një zyrtar publik në kuptimin tradicional të të qenit punonjës i shtetit që kanë fakultete dhe funksione të veçanta. Shteti vërtet përcakton kërkesat për t'u bërë noter, por ai është ende një person privat. Aktet e noterëve janë ekskluzivisht të kufizuara në vërtetimin e nënshkrimit (ato në përgjithësi vërtetojnë vetëm identitetin e paleve. Në Shtetet e Bashkuara, "noteri publik është një oficer publik i betuar me kompetencë për të kryer një numër aktesh zyrtare ligjore. Zyra e noterit është klasifikuar teknikisht si një zyrë ministrore, që do të thotë se nuk përfshin gjykim ose diskrecion të konsiderueshëm me aktet noteriale që i kryhen. Si e tillë, është e ngjashme me një noter qarku apo komune, nëpunës i qytetit ose vendbanimit. Nuk është një pozicion gjyqësor ose legjislativ." Nga ana tjetër, noteri latin është një profesionist ligjor, me përgjegjësi dhe diskrecion të konsiderueshëm.

Noteri është arkivist i përhershëm i dokumenteve origjinale të nënshkruara prej tij. "Protokolli është koleksioni i organizuar i dokumenteve dhe akteve (i shkruar nga një noter, përfshirë ato dokumente që i bashkëngjiten dokumentit publik. „ Një dokument publik, për shembull, mund të plotësohet duke bashkëngjitur ose certifikatën e mbishkrimit të saj në regjistrin e pasurisë, ose vërtetimin e njoftimit ligjor të nënshkrimit të testamenteve dhe autorizimeve të kërkuara nga disa juridiksione. Në mënyrë tipike, noteri latin do të lëshojë kopje të vërtetuara që do të përdoren nga palët për të dhënë efekt në transaksionet e tyre.

⁵⁷ Rainerius Perusinus (doktor, magjistër, preclarus et famosus doktor atque iudex) ishte pedagog në një shkollë noteriale, noter dhe gjyqtar. Shih Grbavac, B., op.cit., P. 34.

Protokolli ose regjistri zakonisht kërkohet të lidhet me vëllime vjetore, duke mos tejkaluar një numër të veçantë faqesh. Duhet të mbahen në një vend të sigurt. Në Porto Riko, kur mbahet brenda një struktura prej druri duhet të vendoset në një dollap anti-zjarr. protokolli nuk mund të hiqet nga zyra e noterit, përveç në përputhje me një urdhër gjykatë. Në juridiksione të tilla si Porto Riko, ku noteria është një profesion i lirë dhe i hapur pa territoriale apo kufizime numerike, pas vdekjes, pezullimit, zhvendosjes, mendore ose fizike, paaftësia ose pensioni i noterit, protokolli i është dorëzuar inspektorit të zyrave noteriale. Kjo zyrë pas kësaj është përgjegjëse për mbrojtjen e tij dhe për lëshimin e kopjeve të dokumenteve publike për të palët e interesuara. Regjistri është pronë e shteti, por kujdestaria e tij i besohet noterit që e mban atë në vend të veçantë noterial. Zyra noteriale është kujdestari i përditshëm, ashtu si për sa kohë që qëndron e hapur, pavarësisht nga identiteti i noterit rezident, derisa dokumentet të bëhen "dokumente të vjetra" tu mundësohet parashkrimi I tyre, duhet të kthehen në arkivat publike.

Derisa protokolli i përket shtetit, noteri është thjesht një kujdestar i caktuar. Në Francë, regjistri i noterit i njohur si protokoll gjetkë - është caktuar të jetë pronë e shprehur e shtetit nga Ligji Ventose. Në Ligjin Spanjoll të Noterisë i vitit 1862, protokolli përcaktohet si "koleksioni i organizuar të veprave të autorizuara gjatë një viti dhe do të zyrtarizohen në një ose më shumë vëllime të lidhura, me numra individualë të faqeve të shkruara në fjalët. "

Shteti, në përgjithësi përmes inspektorit të zyrave noteriale, ka qasje absolute, të papenguar në protokoll. Përmbajtja e tij është konfidenciale dhe nuk mund të shfaqet ose të shpërndalet për palët e treta. Kopjet e dokumenteve publike në protokoll mund të lëshohen vetëm palëve të interesuara si e ka parashikuar nga ligji. Testamentet Noteriale, sidoqoftë, duhet të mbeten plotësisht konfidenciale deri në vdekjen e trashëgimlënësit. Shkelja e fshehtësisë së protokollit mund të rezultojë në ndjekje penale.

Sekreti i protokollit mund të krahasohet me privilegjin e avokatit në lidhje me palët e treta që nuk përfshihen në aktin juridik të përmbajtur në dokumentin publik. Për shembull, një noter ka një detyrim për të njoftuar një blerës për një mungesat në titullin e shitësit, dhe të çfarëdo barre mbi pronën. Noteri lejohet gjithashtu të informojë palët në një transaksion të mungesave në titull dhe barrë që duhet të pasqyrohet në një regjistrë publik, edhe nëse ai e ka fituar të tillë njohuri nga një palë në një transaksion noterial.

Meqenëse nga një noter kërkohet të mbajë kopjet origjinale të të gjitha dokumenteve publike që ai regjistron, kopjet e vërtetuara lëshohen sipas nevojës ose sipas kërkesës. “Kopjet e lëshuara nga noteri mund të jenë, për shkak të tyre formalitet, i certifikuar ose i thjeshtë; dhe për shkak të përmbajtjes së tyre, ata mund të jetë i pjesshëm ose i plotë.” Një kopje e certifikuar mbart një certifikatë të pajtuar nga noteri duke vërtetuar se ato janë kopje të vërteta dhe të sakta të origjinalet në protokollin e tij; kopje joformale mund të kenë mungesë të vërtetimit të noterit. Kopjet e certifikuara janë të vlefshme për të gjitha qëllimet e zbatueshme ligjore, përfshirë regjistrimin në regjistrin e pasurive.

Në përmbledhje, noteri latin është një profesionist privat që kryen funksioni publik të vërtetimit dhe arkivimit të dokumenteve publike. Për shkak se ai/ajo është kujdestari i një pushteti të rëndësishëm sovran, një noter shpesh referohet si një zyrtar publik ose zyrtar, pavarësisht ushtrimit të profesionit në një mënyrë të lirë dhe private. Kjo është e ngjashme me Statusin e avokatit amerikan si “oficer i gjykatës”. Certifikimi i një noteri ka efekt provues shumë të kufizuar, ndërsa, në sistemin latin, publica siguron një noter të vërtetuar siç duhet dokumentoni prezumimin më të fortë të së vërtetës. Dokumenti është përgjithësisht i pranueshëm në prova pa ndonjë dëshmi shoqëruese, dhe konsiderohet provë e fakteve që përmbahen në të, me një megjithëse jo e pakundërshtueshme, prezumimi i së vërtetës. Partia që përpiqet të hedhë poshtë këtë supozim mbart një barrë të madhe provash. Vula noteriale është kështu një vërtetim i së vërtetës dhe, siç do të diskutohet më poshtë, i legal ligjore mirë dhe mirëbesim.

Sot Noteri Latin i kryen funksionet e tij brenda një sistemi të unifikuar juridik. “Ligji noterial është tërësia e normave juridike dhe doktrinave që rregullojnë funksionin noterial dhe kërkesat formale të noterisë dokumente.”⁵⁸ Ligji Noterial plotësohet me rregulla të ndryshme të përfshira në legjislacionin specifik të sistemit ligjor. Kodet e gjendjes civile, regjistrin ose hipotekës, penale dhe provave, etj.- dhe, në të njëjtën kohë, ajo përbën një të përcaktuar dhe të identifikueshme dega e pemës ligjore, me karakteristikat e veta.

Në ish-Jugosllavi, noterët u krijuan nën ndikimin e Venedikut, kryesisht në qytetet bregdetare të Dalmacisë dhe Malit të Zi dhe në Dubrovnik. kjo është periudha e Mesjetës, të noterit evropian, d.m.th.

⁵⁸ Pedro Malavet Vega, “Historio del Notarido Puerto Riqueno” (Spanish edition), 22 October, 2010, f. 42

mbështeten plotësisht në parimet e *Deklaratës së Madridit*, të datës 22/23.03.1990., i cili përshkruan parimet themelore të noterëve në Evropë.

Deklarata e Madridit parashikon:

- një noter është mbajtes i një shërbimi publik, të cilit i është transferuar pushteti shtetëror, në mënyrë që të përpilojë dokumente publike, të cilat gjithashtu sigurojnë ruajtjen, forcën e provuar dhe zbatueshmërinë e këtyre dokumenteve;

- noteri është i pavarur dhe kryen veprimtarinë e tij me elemente të sovranitetit shtetëror në mënyrën e profesionit të lirë;

- funksionalisht mund të klasifikohet në fushën e gjyqësorit jo-kontestimor ose drejtësisë parandaluese;

- noteri është këshilltar i paanshëm i të gjithë pjesëmarrësve në procedurën e përpilimit të dokumenteve (procedura e përpunimit noterial të dokumenteve);

- Parakusht për emërimin e një noteri është një kualifikim i lartë juridik dhe arsim;

- noteri në fushën e së drejtës profesionale i nënshtrohet mbikëqyrjes së organeve shtetërore;

- emërimi i noterëve është i orientuar drejt nevojave lokale për shërbime noteriale;

- Noterët kujdesen për sigurinë ligjore, parandalojnë mosmarrëveshjet e mundshme dhe për këtë arsye garantojnë mbrojtjen e konsumatorit në fushën e tyre, si pjesë e një gjyqësori efektiv dhe funksional.

Në ish-Jugosllavi, noterët u krijuan nën ndikimin e Venedikut, kryesisht në qytetet bregdetare të Dalmacisë dhe Malit të Zi dhe në Dubrovnik. kjo është periudha e Mesjetës, kur statutet e Zarës, Splitit, Dubrovnikut, Kotorit dhe Budvës përfshinin dispozita për noterët. Karakteristikat kryesore të dokumenteve noteriale ishin se ato ishin në parim dokumente private, ndërsa fuqia e dokumenteve publike u mor përmes certifikimit të një gjyqtari dhe auditori. Në territorin e Sllovenisë, Kroacisë dhe Vojvodinës, të cilat ishin nën sundimin Austro-Hungarez, shërbimi noterial ekzistonte dhe funksiononte sipas rregulloreve në fuqi në monarkinë Austro-Hungareze.⁵⁹

Ajo çka vlen të theksohet për UINL ose Unioni Ndërkombëtar të Noterëve latin është promovimi dhe mbajtja e lidhjeve të këtij

⁵⁹ Miraš Radović, Enes Bikić, Sefedin Suljević, “Notarijat u Crnoj Gori”, Ministerstvo Pravde, gtz, Podgorica, 2010, f. 16

organizimi jo vetëm me vendet anëtare të Organizatës por edhe me Notariate të vendeve në zhvillim, deri me noter individual që kundrejt një kuote vjetore kanë të drejtë të marrin pjesë në Kongrese dhe organizime të rëndësishme për përçimin e kulturës e të njohurive në ngritjen profesionale të noterëve në të gjithë botën.

Nisur nga ky këndvështrim, pjesëmarrja e noterit në organizata kombëtare, evropiane e ndërkombëtare është e domosdoshme, me qëllim të ngritjes së vazhdueshme profesionale, përafrimin e tij me kulturën evropiane të vlerësimit profesional me pikë krediti dhe nevojën për ti shërbyer shtetasve shqiptar kudo që ata ndodhen, qoftë edhe nëpërmjet shërbimeve cilësore konsullore. Duke punuar shumë në këtë drejtim të gjitha organizmat që kanë lidhje me këtë Shërbim Publik Noterial do të bëjë të mundur kthimin e besimit të duhur, të qytetarit shqiptar tek noteri.⁶⁰

Nga ana tjetër, në Republikën e Maqedonisë pas pavarësimit të sajë si shtet i pavarur, me sjelljen e Kushtetutës së vitit 1991, me të cilën ngrihet shoqëria civile, e orientuar kah ekonomia e tregut, e domosdoshme ishte edhe reforma radikale, e cila jo vetëm në nivelin ekonomik, por edhe në atë juridik të këtij shteti. U ndie nevoja e ndryshimit të ligjeve, sjellja krejtësisht e ligjeve të reja dhe rregullimi i atyre marrëdhënieve në mënyrë krejtësisht tjetër. Pas saj, u ndie nevoja e bartjes së disa punëve administrative dhe atyre gjyqësore në kompetencë të shërbimeve tjera, e bazuar në praktikat e shteteve tjera.⁶¹ Konkretisht, u ndie nevoja e vendosjes së shërbimeve publike për realizimin e punëve noteriale. Ajo u realizua me sjelljen e Ligjit për kryerje të punëve noteriale.⁶²

Noterët e parë në RM filluan me punë në vitin 1998, ku po në të njëjtin vit të muajit qershor u krijua Oda e Noterëve në RM dhe organet tjera. Veprimtarinë të cilën sot e ushtrojnë noterët në RM ishte në kompetencë të gjykatave në kuadër të procedurës jokontestimore, dhe një pjesë tjetër në kuadër të organeve administrative. Me sjelljen e Ligjit për gjykatat u krijuan kushte që një pjesë e punëve jokontestimore tu merren gjykatave dhe me Ligjin për punë noteriale iu bartën në kompetencë të noterëve. Ndarja e kompetencave të gjykatave dhe organeve

⁶⁰ Lindita Blinishti “Shërbimi notarial në Shqipëri”, 28.03.2007, <https://noteri.blogspot.com/2007/03/sherbimi-noterial-ne-shqiperi.html>

⁶¹ Dr. Arsen Janevski “Нотарската дејност во Република Македонија, Viti I, 2001, “NOTARIUS Nr.1”, f.25.

⁶² Ligji për kryerje të punëve noteriale “Gazeta Zyrtare e RM nr.59/96”

administrative në një rën anë, dhe kompetenca e noterëve në anën tjetër, është realizuar sipas LPN dhe deri tani nuk ka pasur problem në këtë aspekt.⁶³

Republika e Maqedonisë bën pjesë në Unionin Ndërkombëtarë i Noterisë Latine- UINL dhe Oda e Noterëve në RM është anëtare e barabartë nga 30 shtatori I 2001.

Nga viti 2007 kemi Ligj të ri të noterisë⁶⁴ më vonë si tekst i spastruar në vitin 2016⁶⁵ dhe në fund kemi Ligjin për noteri si tekst intern i spastruar në vitin 2019. Po ashtu në kuadër të shërbimit notarial në RM kemi edhe 27 Rregullore pune të cilët I referohen punës së noterëve në përgjithësi.

Conclusion

Historical highlights make an evolution of Notary. Roman institutions, particularly influenced the development of the notary in Western Europe during the Middle Ages until its consolidation, the profession of Notary appeared in the late Middle Ages. The epochs are clearly identifiable in the Spanish and Italian codes of the XII century. The notary was a privately held legal entity, a professional with the authority to certify. At the same time, Bolognes created clearly structured notarial documents and transactions. Ancient medieval legislation, particularly the statutes of Savoy and Piedmont, established protocols that function before the notary.

Roman law, no doubt, in its centuries-old existence has made an important contribution to the evolution of the idea of notaries, especially in the postclassical period when the state regulated and affirmed the tables in detail. They became professional compilers of legal matters with considerable probative power and providers of legal advice to the parties, respecting the rules of the Corpus iuris, which placed them among the forefathers of modern notaries. However, at the end of the Roman state, the tables did not take on all the characteristics of a Latin notary model. Private notaries remained until the end, although they changed status in different periods. The Roman state never delegated public authority to them, nor did their documents have the status of a

⁶³ Dr. Arsen Janevski “Нотарската дејност во Република Македонија, Viti I, 2001, “NOTARIUS Nr.1”, f.25.

⁶⁴ Gazeta Zyrtare e RM, nr.55/2007, 86/2008, dhe 139/2009

⁶⁵ Gazeta Zyrtare e RM, nr.72/2016 dhe 142/2016

public document, although during Justinian's time they approached the act of public trust. which is often a misinterpretation encouraged by later medieval theorists of ars notary who considered the Roman Tablolds "public figures" with their authority. Given the authority of their acts, notarial theorists wanted to have a basis in Roman law. Justinian, however, managed to preserve the Roman scribble tradition, but because of his overly conservative intent, he lacked the imagination needed to create a new scribble system.

The difference is even more pronounced between Roman notaries and notaries of a later period, as in Roman law the term notary meant, as it were, a stenographer, a fast scribe with the help of signs (notes), who worked as an assistant to tire. since the display of the table. Only later (VIII century) will the meaning and work of notaries and tables be equated, so that finally in the Middle Ages the notary gained the meaning of a person of public trust.

After the fall of the Western Roman Empire the profession was slowly incorporated into the codes of the early Middle Ages. As European law developed, so did scribes and swimmers. Initially German judges, who quickly became private professionals following Roman legal forms but retaining the power of publica fides.

The profession of notary as such emerged during the late Middle Ages. Ages and is clearly identifiable in the Spanish and Italian codes of the thirteenth century. The notary was a private person closely regulated as a legal entity, a professional with the power to certify. At the same time, Bolognes produced clearly structured notarial documents and transactions. Late medieval legislation, particularly the statutes of Savoy and Piedmont, created protocols, which act before the notary.

The characteristics of the modern notary were later comprehensively codified by the French Ventose Law of 1803, the Spanish Notary Law of 1862, and the Italian Notary Law of 1913. Although modified and amended these laws are still in force, and from them can be identified the following important characteristics of notary, where notaries I presents as:

- 1) A private, and liberal profession, where legal education and practice are required. The applicant must pass an exam. Membership in a professional association or college is mandatory.

- 2) Exclusive jurisdiction. While the fides public depositor delegated by the state, he performs a unique public function, which

gives him exclusive jurisdiction over the case. Geographical exclusivity is also common.

3) The notary is required to maintain a protocol or permanent register of all public documents agreed before him. Typically, it produces public documents (minutes, writings) and fewer documents that are delivered to the parties (receptions, affidavits).

4) The notary is the legal advisor of the parties and is closely supervised by governmental and professional bodies.

Recensentë:

Prof. Dr. Afet Mamuti

Prof. Dr. Bashkim Selmani

Literatura e shfrytëzuar:

-Avramović, S., Pravnoistorijski aspekti notarijata, Hiber, D. (red.), Javnobeležničko pravo, Beograd 2006;

-Pondé, E. B., Origen e història del notariado, Buenos Aires, 1967, cituar nga Ortiz, M., Origen y evolución històrica del notariado;

- Pillebout, J.-F., Yaigre, J., Droit professionnel noterial, Paris, 2012;

- Vuletić, V., Noteri latin: Themelet dhe ndërtimi, Pravni život, nr. 12/2012;

-Karçiq, F., Tekste juridike, Sarajevë, 2004;

-Stanojević, O., Egjipt - Qytetërimi dhe Ligji, Analet e Fakultetit Juridik në Beograd, nr. 1-2/2003;

- Valera, M. G., Teknologjia e re dhe ekonomia globale kërkojnë që noterët amerikanë të përgatiten më mirë për të ardhmen, The John Marshall Law Review, nr. 32/1999,

-Pappafava, V., O bilježničkoj ustanovi - povjesne crtice, Innsbruck, 1882, <https://archive.org/details/oblenikojusta00pappgoog>, aksesuar më 31.01.2013. vjet.

-Pappafava, V., Notice historique sur le notariat depuis les temps les plus reculés jusqu'a nos jours, Revue catholique des Institutions et du Droit, 1884.

- Dr. Velibor Korać, "Notari i notarski zapisi", Podgorica, 2018

- Trgovčević-Prokić, M., Kompetencat e një Noteri, Beograd, 2007, f. 25.

- Katz, S. N., (ed.) The Oxford International Encyclopedia of Legal History, Imerius, Version Online, 2012.
- Grbavac, B., Formularët e noterisë mesjetare dhe përpiluesit e tyre, Noteri publik, nr. 34/2011
- Kantorowicz, H., Buckland, W. W., Studies in the Glossators of the Roman Law: Newly Discovered Writing of the 12th Century, Cambridge, 1938,
- Pedro Malavet Vega, “Historio del Notarido Puerto Riqueno“ (Spanish edition), 22 October, 2010;
- Miraš Radović, Enes Bikić, Sefedin Suljević, “Notarijat u Crnoj Gori”, Ministerstvo Pravde, gtz, Podgorica, 2010;
- Lindita Blinishti “Shërbimi notarial në Shqipëri”, 28.03.2007, <https://noteri.blogspot.com/2007/03/sherbimi-noterial-ne-shqiperi.html>
- Dr. Arsen Janevski “Нотарската дејност во Република Македонија, Viti I, 2001, “NOTARIUS Nr.1”, f.25.